

ODAM ORGANIZMINING TUZILISHI

**Urganch Abu Ali Ibn Sino nomidagi
jamoat salomatligi texnikumi yetakchi
o'qituvchisi Sapayeva Go'zal
Rashidovna**

Annotatsiya: Ushbu maqolada vitamin yetishmovchiligi - avitaminoz sabablari va davolash atroflicha tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: vitamin, avitaminoz, patologik

Odam organizmining tuzilishi haqida bir necha xil fikrlar mavjud. Mexanistik materializm tarafdorlari organizmga a'zolaming (D.M. oigani), to'qim alam ing (K.Bisha) yoki hujayralaming (R.Virxov) yig'indisi sifatida qaraydi. Nemis olimi R.Virxov organizmni hujayralaming federativ davlatiga o'xshatadi va bunda har bir hujayra fedaratsiyasi alohida yashashi mumkinligini aytadi. Organizmni ayrim qismlarini bunday ajratish metafizika, alohida hujayra qismlarini alohida yashay olish xususiyatini vitalizm (vita — hayot) deyiladi. Organizm bu o'zini o'ragan tashqi muhit bilan m odda almashinish, o'sish va ko'payish xususiyatiga ega bo'lgan yuqori tabaqadagi oqsil m oddalaming murakkab yig'indisidir. U tarixiy tuzilishga ega bir butun, doimo o'zgarib turuvchi, o'ziga xos tuzilishga va taraqqiyotga ega tizimdir. U tashqi muhitning m a'lum bir sharoitlariga moslashgan holda yashaydi. Organizm — hujayralar, to'qimalar, a'zolar, suyuq moddalardan tuzilgan, lining tarkibiy qismlarini bir tomondan tomirlarda harakat qiluvchi suyuqlik (humor) bir-biriga bog'lab tursa, ikkinchi tom ondan nerv tizimi bir-biriga bog'laydi va ularning faoliyatini tartibga solib idora etadi. Hujayra — tirik organizmning elementar zarrachasi, organizm hayot faoliyatining asosi. Hayotning asosiy xususiyatlari: ko'payish, moddalar almashinishi va boshqalar, shu hujayralar tarkibiga kiruvchi oqsillar ishtirokida bo'ladi. Hujayralar orasida hujayralararo modda joylashgan bo'lib, ular suyuq, liqildoq yoki zich holatdagi asosiy modda va turli tolalardan iborat.

Hujayralar murakkab mikroskopik tuzilishga ega bo'lib, uning kattaligi bir necha mikrondan 200 mkmgacha. Har bir hujayra sitoplazma qobig'i, sitoplazma va o'zak (yadro)dan tashkil topgan. Hujayra haqidagi to'liq ma'lumot gistologiya fanida beriladi. To'qim alar — kelib chiqishi, tuzilishi va faoliyati jihatidan bir xil bo'lgan hujayra va hujayradan tashqari moddalarning tarixan tashkil topgan yig'indisidan iborat. Organizmda 4 xil: epiteliy, biriktiruvchi, mushak va nerv to'qim a tafovut qilinadi. 1. Epiteliy to'qim a (textus epithelialis) bazal m em branada yotgan hujayralar qatlamidan iborat bo'lib, uning ostida yumshoq tolali biriktiruvchi to'qim a joylashgan. Bu hujayralar tana yuzasi (teri) va shilliq pardalarni qoplab oiganizmni tashqi muhitdan ajratib himoya vazifasini bajaradi. Epiteliy ichki va tashqi sekretiya bezlarini bez to'qimasini ham hosil qiladi. Epiteliy bir qavatli va ko'p qavatli bo'ladi. Bir qavatli epiteliy shakl jihatidan silindrik, kubsimon va yassi turlarga bo'linadi. 2. Ichki muhit to'qimasi (tayanch-trofik va himoya to'qimalari, biriktiruvchi to'qim a) m ezenxim adan hosil bo'lib, uning tarkibiga qon, limfa va biriktiruvchi to'qima kiradi. Biriktiruvchi to'qima tuzilishi va faoliyati jihatidan turlicha. Ular hujayralar, kollagen, elastik, retikular tolalardan iborat hujayralararo m odda va asosiy moddadan tashkil topgan. Biriktiruvchi to'qimaga xususiy biriktiruvchi to'qima, tog'ay va suyak to'qim alar kiradi. Xususiy biriktiruvchi to'qima yumshoq va zich tolali biriktiruvchi to'qimaga bo'linadi. Biriktiruvchi to'qim a tayanch, himoya va trofik (oziqlantiruvchi) vazifalarni bajaradi. Yumshoq biriktiruvchi to'qim a fibroblastlardan tashkil topgan, u boshqa turdagi to'qim alarni bir-biriga bog'laydi, a 'zolar tarkibidagi bo'shliqlarni to'ldiradi. Bu to'qim a ko'proq qon tomirlar atrofida joylashadi. Yog' to'qima yumshoq tolali biriktiruvchi to'qima hujayralari sitoplazmasida yog' kiritmalari to'planishidan hosil bo'ladi. U teri ostida, ko'proq qorinparda ostida, charvida va buyrak atrofida hosil bo'ladi. Zich biriktiruvchi to'qim a shakllanmagan: ko'p sonli zich chatishgan tolalar va ular o'rtasidagi oz sonli hujayra elementlaridan tashkil topgan (terming to' r qavati). Shakllangan zich biriktiruvchi to'qima tolalari dasta shaklida ma'lum bir tartibda va yo'nalishda joylashishi bilan farq qiladi (boylamlar, paylar).

Organizmda tayanch vazifasini bajaradi. Tog'ay to'qim a guruh bo'lib joylashgan 2—3 ta tog'ay hujayralari (xondrositlar) va gel shaklida joylashgan asosiy moddadan iborat. U gialin va elastik tog'aylaiga bo'linadi. Gialin tog'ay xira shisha ko'rinishida bo'lib, tashqi tom ondan tog'ay usti pardasi bUan qoplangan. Ular suyaklaming bo'g'im tog'aylarini, qovurg'alaming tog'ay qismini, nafas yo'llarining tog'ayini hosil qiladi. Kollagen tolali tog'ay to'qimasining asosiy moddasida kollagen tolalar ko'p bo'lib, tog'ayni mustahkamligini ta'minlaydi. Ular bo'g'im ichi diski, menisklar va umurtqalararo diskning fibroz halqasini hosil qiladi. Elastik tog'ay to'qimaning asosiy moddasida ko'p sonli chatishgan elastik tolalar bo'lib, sariq rangga ega. Ular hiqildoq usti tog'ayi va quloq suprasi tog'ayini hosil qiladi. Suyak to'qim a o'zining mexanik xususiyatlari bilan farq qiladi. U ossein tolalari va noorganik tuzlari bo'lgan ohaklangan hujayralararo modda ichida joylashgan suyak hujayralaridan tashkil topgan. Suyak to'qim a organizmdagi eng qattiq va pishiq to'qimadir. 3. Mushak to'qim a (textus muscularis) odam organizmda harakatni vujudga keltiradi. U qisqaruvchi miofibrillardan tashkil topgan. Mushak to'qima silliq va ko'ndalang-targ'il mushaklarga bo'linadi. Silliq mushak to'qim a duksimon shakldagi hujayralardan tashkil topgan bo'lib, qon tom irlar va naysimon ichi bo'sh a'zolar (me'da, ichaklar va boshqa) devorida uchraydi. Silliq mushaklaming qisqarishi ixtiyordan tashqari bo'Ub, ulam i vegetativ nerv tizimi innervatsiya qiladi. K o'ndalang-targ'il mushaklar skelet mushaklarini va ba'zi bir ichki a'zolar (til, halqum, qizilo'ngachning yuqori qismi) tarkibiga kiradi. Ular ko'p o'zakli murakkab tuzilishga ega bo'lgan ko'ndalang-targ'il mushak tolalaridan iborat. Ulaming qisqarishi odam ixtiyori bilan boshqariladi. 4. Nerv to'qim a (textus nervosus) nerv hujayralaridan va neyrogliyadan iborat. Nerv hujayrasi tanasining (uzun neyrit yoki akson) va qisqa (dendrit) shoxlari bor. Akson bo'ylab nerv impulslari ishchi a'zolaiga yo'naladi. Dendritlaming uchlari ta'simi qabul qilib, hujayra tanasiga o'tkazib beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. A.G'. AHMEDOV ODAM ANATOMIYASI Pediatriya fakultetlari talabalari uchun. TOSHKENT «IQTISOD-MOLIYA» 2007
2. Odam anatomiyasi, bolalar anatomiyasi asoslari bilan [Matn] : darslik / A. Ahmedov, X. Rasulov; - T.: «IQTISOD-MOLIYA», 2016,. -632 b.